

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕЗИДЕНТІ ӘКІМШІЛІГІ
АДМИНИСТРАЦИЯ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
EXECUTIVE OFFICE OF THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Л.Н.ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ Л.Н.ГУМИЛЕВА
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY

ТАРИХШЫЛАРДЫҢ ҰЛТТЫҚ КОНГРЕСІ
НАЦИОНАЛЬНЫЙ КОНГРЕСС ИСТОРИКОВ
NATIONAL CONGRESS OF THE HISTORIANS

**«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЖӘНЕ ЕУРАЗИЯ КЕҢІСТІГІ:
ҚАЗІРГІ ЗАМАН МЕН ДАМУ КЕЛЕШЕГІ» атты**
Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған
халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының
МАТЕРИАЛДАР ЖИНАҒЫ

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
международной научно-практической конференции
**«РЕСПУБЛИКА КАЗАХСТАН И ЕВРАЗИЙСКОЕ ПРОСТРАНСТВО:
СОВРЕМЕННОСТЬ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ»,**
посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан

WORKS
of the international scientific-practical conference
**«THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN AND THE EURASIAN SPACE:
THE PRESENT AND THE FUTURE DEVELOPMENT»**
dedicated to the 25th anniversary of Independence of the Republic of Kazakhstan

II бөлім • часть II • part II

АСТАНА
2016

ӘОЖ 94(574)(063)

КБЖ 63.3(5Қаз)

Қ18

Бас редактор: Сыдықов Е.Б. - Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің ректоры, т.ғ.д., профессор, ҚР ҰҒА академигі

Редакция алқасы:

Молдажанова А.А. – п.ғ.д., профессор, оқу ісі жөніндегі проректор

Қамзабекұлы Д. – ф.ғ.д., профессор, әлеуметтік-мәдени даму жөніндегі проректор

Айтмағамбетов Д.Р. – ректордың аппарат жетекшісі

Пауло Ботта – профессор, Аргентина

Жеребцов И.Л. – т.ғ.д., профессор, Ресей

Гюрер Гульсевин – т.ғ.д., профессор, Түркия

Садықов Т.С. – т.ғ.д., профессор, тарих факультеті деканы

Көмеков Б.Е. – т.ғ.д., профессор, ҚР ҰҒА академигі

Дүкенбаева З.О. – т.ғ.д., профессор, Еуразиялық зерттеулер кафедрасының меңгерушісі

Алпысбес М.А. – т.ғ.д., профессор

Бердагулова С.К. – т.ғ.к., доцент

Абдрахманова Г.С. – т.ғ.к., доцент

Сыздық С.Қ. – магистр, оқытушы

Редакция алқасының көзқарасы мақала авторларының пікірімен сәйкес келуі міндетті емес.

Мнение авторов публикаций не обязательно должно совпадать с мнением редакционной коллегии.

The opinion of the authors of publications do not necessarily coincide with the views of the editorial board.

Қ18 «Қазақстан Республикасы және Еуразия кеңістігі: қазіргі заман мен даму келешегі» атты Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның мақалалар жинағы, II б. 435 б. / Жалпы ред.бас. Е.Б. Сыдықов. – Астана: Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ баспасы.

Труды Международной научно-практической конференции «Республика Казахстан и евразийское пространство: современность и перспективы развития», посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан, часть II. 435 стр. / Под ред. Е.Б.Сыдыкова – Астана: Издательство ЕНУ им. Л.Н.Гумилева.

Works of the international scientific-practical conference «The Republic of Kazakhstan and the Eurasian space: the Present and the Future Development», dedicated to 25th anniversary of Independence of Kazakhstan, part II. 435 p. / edited by E.B. Sydykov – Astana: Publishing house of L.N. Gumilyov Eurasian National University.

ISBN 978-9365-31-794-1

Жинақта 2016 жылдың қазан айының 20 күні Астана қаласында Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінде өткен Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары берілген. Мақалалар автордың редакциясымен жарияланды.

В сборнике представлены труды международной научно-практической конференции, посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан, прошедшей в ЕНУ имени Л.Н. Гумилева. Астана, 20 октября, 2016 г. Материалы публикуются в авторской редакции.

The collection contains the works of the international scientific-practical conference dedicated to 25th anniversary of Independence of the Republic of Kazakhstan, which was held at the L.N. Gumilyov ENU. Astana, October 20, 2016. Materials are published in author's version.

ISBN 978-9365-31-794-1

ӘОЖ 94(574)(063)

КБЖ 63.3(5Қаз)

МАЗМҰНЫ

СЕКЦИЯ – 1. ЕЖЕЛГІ ДӘУІРДЕН ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢГЕ ДЕЙІНГІ ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТІ / ИСТОРИЯ И КУЛЬТУРА КАЗАХСТАНА С ДРЕВНЕЙШИХ ВРЕМЕН ДО НАШИХ ДНЕЙ

Абдрахманова Г.С., Каратаев О.К. ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ВЕЛИКОГО ШЕЛКОВОГО ПУТИ НА ТЕРРИТОРИИ КАЗАХСТАНА	3
Абдрахманова К.К. ТОРГОВЛЯ ПРОДОВОЛЬСТВЕННЫМИ ТОВАРАМИ В ГОРОДАХ ЦЕНТРАЛЬНОГО КАЗАХСТАНА В 1950-1970-е ГОДЫ	6
Абуев К.К. СИБИРСКОЕ ХАНСТВО В КОНТЕКСТЕ КАЗАХСКО-РУССКИХ ОТНОШЕНИЙ (историография проблемы)	9
Азмұханова А.М. ЖӘДИДТІК ОҚУ ЖҮЙЕСІНЕ КӨШУ ЖОЛЫНДАҒЫ ҰЛТ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ ЕҢБЕГІ.	14
Азнина К.А. ҚОЙЛЫБАЙ БАҚСЫНЫҢ КҮЙ ӨНЕРІ МҰРАСЫ	19
Алибек С.Н., Косанбаев С.К. ОПИСАНИЕ ТРАДИЦИОННОГО УКЛАДА ЖИЗНИ И БЫТА КОЧЕВЫХ КАЗАХОВ ТУРКЕСТАНСКОГО КРАЯ (НА ПРИМЕРЕ Н.ЗЕЛАНДА, Н.КАЛМАКОВА, Г.И.СПАССКОГО И Б.ЮЗЕФОВИЧА)	21
Алпысбес М.А. ШЕРУШІ БАЙТАЙЛАҚ БАТЫР ТУРАЛЫ ТАРИХИ-ШЕЖІРЕЛІК ДЕРЕКТЕРДІҢ ТАҒЫЛЫМЫ	24
Альжанова Э.Е. КУЛЬТУРНО-ПРОСВЕТИТЕЛЬНОЕ ДЕЛО КАЗАХСТАНА В ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ XX ВЕКА	30
Амрина М.С. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ДАЛАЛЫҚ ОБЛЫСТАРЫН ЗЕРТТЕГЕН Ф.А. ЩЕРБИНА ЭКСПЕДИЦИЯСЫНЫҢ ҰЙЫМДАСТЫРЫЛУ ТАРИХЫ	32
Анасова А.Б. МЕРЗІМДІ БАСПАСӨЗ МАТЕРИАЛДАРЫ БОЙЫНША XIX ҒАСЫРДЫҢ АЯҒЫ МЕН XX ҒАСЫРДЫҢ БАСЫНДАҒЫ ТОРҒАЙ ОБЛЫСЫНЫҢ МӘДЕНИ-РУХАНИ ДАМУЫ	41
Арапов Ж.М. ҚАЗАҚ ЭТНОСАЯСИ БІРЛЕСТІГІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫНДАҒЫ НАЙМАН ТАЙПАСЫНЫҢ ОРНЫ	43
Ахметшина Г.У. ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ КИІМІНДЕГІ ОЮ-ӨРНЕК	47
Базылхан Н. ТЮРКО-МОНГОЛЬСКИЕ ЭТНОКУЛЬТУРНЫЕ ФАКТОРЫ (VII–XIV ВВ.) (этносемантические проблемы погребально-поминальных комплексов)	51
Балгабаева Г.З. РАЗВИТИЕ ВОЕННОГО ДЕЛА НА ТЕРРИТОРИИ КАЗАХСТАНА В ПЕРИОД ЗАРОЖДЕНИЯ КОЧЕВНИЧЕСТВА	57
Балыкова А.М. БАТЫС ҚАЗАҚСТАН ӨңІРІНДЕГІ МЕДИЦИНАЛЫҚ МЕКЕМЕЛЕРДІҢ ДАМУ ТАРИХЫНАН (XX ҒАСЫРДЫҢ I ЖАРТЫСЫ)	60
Баширова А.М. МЕЧЕТИ И МЕДРЕСЕ В ВОСТОЧНОМ КАЗАХСТАНЕ	62
Баязитова Р.Р., Дукенбаева З.О. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН ЖӘНЕ ТАРИХИ ЗЕРТТЕУЛЕРДЕГІ ҰЛТ-АЗАТТЫҚ КҮРЕС МӘСЕЛЕЛЕРІ	63
Бекмагамбетова М.Ж., Бекмагамбетов Р.К. ОСВЕЩЕНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КАЗАХСКОЙ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ НАЧАЛА XX ВЕКА В АКАДЕМИЧЕСКИХ ИЗДАНИЯХ: ПАРАЛЛЕЛЬНАЯ ДЕМОНСТРАЦИЯ	68

Беспалинов А.Т. К ИСТОРИИ ПРОИСХОЖДЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ИССЫКСКОГО ХОЛОДНОГО ОРУЖИЯ АКИНАК В СРАВНЕНИИ С ОСТАЛЬНЫМИ НАХОДКАМИ	71
Біләлова Г.Д. ТАСМОЛА АРХЕОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТІНІҢ АҢ СТИЛІ	77
Брынза Т.В. ХАРАКТЕРИСТИКА ВЕДУЩИХ ТИПОВ МАТЕРИАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ ЭПОХИ СРЕДНЕЙ БРОНЗЫ УРАЛО-КАЗАХСТАНСКИХ СТЕПЕЙ	80
Бурлуцкая (Банникова) Е.В. ОРЕНБУРГСКИЕ КУПЦЫ ДЕЕВЫ В РУССКО-АЗИАТСКИХ КОНТАКТАХ XIX ВЕКА	83
Дауконова Р.Т., Рамазанова Ф.С. НАУЧНОЕ ОПИСАНИЕ КРАЯ В МАТЕРИАЛАХ ДЕЯТЕЛЕЙ СЕМИПАЛАТИНСКОГО ПОДОТДЕЛА ЗАПАДНО-СИБИРСКОГО ОТДЕЛА РУССКОГО ГЕОГРАФИЧЕСКОГО ОБЩЕСТВА	86
Джуманиязова Н. Х. ПОВСЕДНЕВНАЯ ЖИЗНЬ КАЗАХСКОГО НАСЕЛЕНИЯ В КОНЦЕ XVIII-НАЧАЛЕ XX ВВ. (НА МАТЕРИАЛАХ ОРЕНБУРГСКОЙ ГУБЕРНИИ)	89
Дүкенбаева З.О., Қоскеева Ә.М. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҰЛТ-ТІЛ МӘСЕЛЕСІНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ҚЫРЛАРЫ	93
Dukenbayeva Z.O., Shabambayeva A.G. ABOUT THE RESEARCH OF AKZHAN MASHANOV IN THE ANCIENT HISTORY OF KAZAKHSTAN	96
Елтай А. ҚАЗАҚ ЖҮЗДЕРІНІҢ ПАЙДА БОЛУ МӘСЕЛЕСІ	98
Ерболова А.Е. ИСТОРИЯ ИЗУЧЕНИЯ ТРУДОВ ИБН-ФАДЛАНА В ОТЕЧЕСТВЕННОЙ И ЗАРУБЕЖНОЙ ЛИТЕРАТУРЕ	100
Ерменбаева Г.К. ВКЛАД ТУРГАЙСКОГО СТАТИСТИЧЕСКОГО КОМИТЕТА В ИЗУЧЕНИЕ ФОЛЬКЛОРА	104
Есимова Ж.К. МИГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В ПЕРИОД ОСВОЕНИЯ ЦЕЛИННЫХ И ЗАЛЕЖНЫХ ЗЕМЕЛЬ	107
Вопора G. L., Habdulina M.K. INSCRIBED VESSELS AND SILVER ARTEFACTS FROM SOUTHERN KAZAKHSTAN IN THE SECOND HALF OF THE 1 ST MILLENNIUM BC	111
Жанақова Н.Т. ҰЛЫ ЖІБЕК ЖОЛЫНЫҢ ТАРИХИ МАҢЫЗЫ	118
Жанғалиев У.К. ҚЫПШАҚТАР ХАНДЫҒЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ЖАҒДАЙЫ	121
Жаркенова А.М. КЕҢЕСТІК ОДАҚ ДӘУІРІНІҢ 50-80-ЖЖ. СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАННЫҢ НЕГІЗГІ ЭТНИКАЛЫҚ ҚҰРЫЛЫМЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУ ЕРЕКШЕЛІГІ	124
Жаркенова А.М., Жардемова А.А. САРАЙШЫҚ - ЕЖЕЛГІ ҚАЛАНЫҢ ҰЛЫЛЫҒЫ	129
Жауымбаев С.У. ҚАРҚАРАЛЫ ӨңІРІН АРХЕОЛОГИЯЛЫҚ ТҮРҒЫДАН ЗЕРТТЕУ	131
Жумабаева Ж.К. ПРОБЛЕМАТИКА КАЗАХСТАНСКОЙ ИСТОРИОГРАФИИ СОВЕТСКОГО ПЕРИОДА(1920-1990)	135
Жұмабаева Ж.К. «САРАЙШЫҚТЫҢ КРЕМЛІ» МӘСЕЛЕСІ: АҢЫЗ БЕН АҚИҚАТ	138
Ибадуллаева З.Ө. ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ҚҰРАМЫНДАҒЫ СУНАҚТАР	142

Исенов Ө.И. «МӘДЕНИ МҰРА» БАҒДАРЛАМАСЫ АЯСЫНДА ЖАРИЯЛАНҒАН ТАРИХИ ЕҢБЕКТЕР ХАҚЫНДА	144
Искакова К.Ы., Оразаев С. Б. «ОТАНДЫ ҚОРҒАУДА» ГАЗЕТІ – ЛЕНИНГРАД МАЙДАНЫ ЖАУЫНГЕРЛЕРІ ӨМІРІНІҢ АЙНАСЫ	147
Исмаилов С.С., Бисембаева А.К. СТАНОВЛЕНИЯ И ЖИЗНЕННЫЕ ОРИЕНТИРЫ Ч.ВАЛИХАНОВА	149
Кабульдинов З.Е. «РАЗНОЕ ПРОИСХОЖДЕНИЕ» ИЛИ ИСТОРИЯ ФОРМИРОВАНИЯ НАСЕЛЕНИЯ ПОЛИЭТНИЧЕСКОГО КАЗАХСТАНА (к вопросу о реализации «Доктрины национального единства Казахстана»)	152
Кабылбекова Б.Т. НАУЧНАЯ И ТВОРЧЕСКАЯ ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯ КАРЛАГА: ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЙ АСПЕКТ	157
Кабылтаева С.К. РОЛЬ КАЗАХСКИХ ХАНОВ И БАТЫРОВ В ОХРАНЕНИИ ЦЕЛОСТНОСТИ КАЗАХСКОЙ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ В БОРЬБЕ ПРОТИВ «ДЖУНГАРСКОЙ АГРЕССИИ»	159
Каиржанов А.К. ТАМГОВАЯ ТЕОРИЯ ПРОИСХОЖДЕНИЯ ДРЕВНЕТЮРКСКОГО РУНИЧЕСКОГО АЛФАВИТА	162
Калыш А.Б. К ВОПРОСУ ОБ ЭТНИЧЕСКОЙ СТРУКТУРЕ РАЗВОДОВ В АКТЮБИНСКОЙ ОБЛАСТИ	167
Карибекова М.Е. ҰЛТТЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛЫНДАҒЫ ЗИЯЛЫЛАР ҚЫЗМЕТІ	169
Касенов Е.Б. К ПРОБЛЕМЕ ФОРМИРОВАНИЯ ИСТОРИЧЕСКОГО СОЗНАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ	173
Козаченко Е.А. ЖИЛИЩНО-БЫТОВАЯ ПОВСЕДНЕВНОСТЬ ЛЮДЕЙ В 70-х ГОДАХ XX ВЕКА НА ПРИМЕРЕ УСТЬ-КАМЕНОГОРСКА	176
Крыкбаева С.М. ӨНЕРДЕГІ РӘМІЗ ҰҒЫМЫНЫҢ МӘДЕНИ МАЗМҰНЫ	178
Кусаинова Ж.Д. ДВИЖЕНИЕ КЕНЕСАРЫ КАСЫМОВА: ИСТОРИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ	181
Кушкумбаев А.К. ИСТОРИЧЕСКАЯ СЕМАНТИКА ТЕРМИНА «ЗОЛОТАЯ ОРДА»	184
Қабықаев Е.Ж. КЕҢЕСТІК КЕЗЕНДЕГІ ЗАЙСАН АУДАНЫНЫҢ МӘДЕНИЕТІ	188
Қашқымбаев А. ЕГЕМЕНДІК ПЕН ТӘУЕЛСІЗДІК ТАРИХЫНДАҒЫ ЕЛЕУЛІ КЕЗЕҢ	191
Қуандық Е. ИНДУСТРИЯЛАНДЫРУДЫҢ ЗАРДАПТАРЫ	193
Мағзумова А.С. ЖАЙЫҚ ҚАЛАШЫҒЫ ТЫҢ ДЕРЕКТЕРДЕ	201
Мажитов С.Ф. ФЕНОМЕН «ЭПОХИ ПЕРЕМЕН» И НАЧАЛО СОВРЕМЕННОЙ ИСТОРИИ КАЗАХСТАНА (1985-1999 гг.)	204
Макашева А.С. ФОРМИРОВАНИЕ АДМИНИСТРАТИВНО-ТЕРРИТОРИАЛЬНОГО УСТРОЙСТВА АКМОЛИНСКОЙ ОБЛАСТИ: ЭКСКУРС В ИСТОРИЮ	207
Малыбаева Б.С. ПЕРЕСЕЛЕНЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА СОВЕТСКОГО ГОСУДАРСТВА В ЦЕНТРАЛЬНОМ КАЗАХСТАНЕ В 1920-30-ЫЕ ГОДЫ	210
Маутканова А.Т. ЭТНИЧЕСКИЙ СОСТАВ ВОСТОЧНО-КАЗАХСТАНСКОЙ ОБЛАСТИ В 1999 – 2016 гг.	213

Молдабай Талғат КӨНЕ ТҮРІК ЖАЗУЫ ТАҢБАЛАРЫНЫҢ СЕМАНТИКАСЫ ЖӘНЕ АВТОХТОНДЫҚ НЕГІЗДЕРІ	215
Мурат Уали ТРИ КЛАНА, ТРИ ЧАСТИ, ТРИ ЖУЗА	219
Мусабекова Р.М. О РЕПРЕССИРОВАННОМ ПИСАТЕЛЕ КАЗАХСТАНА (о писателе Ю. Домбровском)	221
Мусабекова У.А., Абилкасым М. ЭТНОКУЛЬТУРА ТЮРКСКИХ НАРОДОВ (НА МАТЕРИАЛЕ ТЮРКСКИХ ПАМЯТНИКОВ)	225
Мұхатова О.Х. ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ТАРИХИ ОЙДЫҢ ДАМУЫ ЖӘНЕ МАХМҮД ҚАШКАРИ	227
Нуржанов А.А. КЕРАМИЧЕСКИЕ КОМПЛЕКСЫ ГОРОДИЩА КУЛАН	230
Оросхан Б. ТОРЕВТИКА ЖӘНЕ КӨШПЕЛІЛЕР ӨНЕРІ	235
Өтениязов С. ҚАЗАҚ МЕМЛЕКЕТІ ТАРИХЫНЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ	237
Pedraski M, Умиткалиев У.У., Айтбаев А.Б., Адельчанов К.С. ПОЛЬСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ В ОБЛАСТИ АРХЕОЛОГИИ И ЭТНОЛОГИИ	242
Петрич Л.В. МЕТОДЫ РАБОТЫ ПО ЛИКВИДАЦИИ НЕГРАМОТНОСТИ НЕРУССКИХ НАРОДОВ ОРЕНБУРЖЬЯ В 1920-1930-Е ГОДЫ	244
Рамазанова Ф.С., Балапанова Э.М. ФОРМИРОВАНИЕ МЕХАНИЗМА РУКОВОДСТВА МОДЕРНИЗАЦИЕЙ КУЛЬТУРНОЙ СФЕРЫ КАЗАХСТАНА (20-30 ГГ. XX В.)	247
Рахимбекова А.К., Ботаева З.Ф. ВКЛАД П.И. РЫЧКОВА В ИЗУЧЕНИЕ КАЗАХСТАНА: НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ	250
Рахимбекова А.К., Садвакасова С.У. ИЗ ГЛУБИНЫ ВЕКОВ: ИСТОРИЯ И ЗНАЧЕНИЕ НАГРАД	252
Сабитов Ж.М. ДЖАМИ АТ-ТАВАРИХ КАДЫРГАЛИ ЖАЛАИРИ КАК ИСТОЧНИК О ЖИЗНИ УРУС-ХАНА	255
Садвокасова З.Т., Султанова А. ПУБЛИКАЦИИ ПО ПРОБЛЕМЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПАРТИЙНО-СОВЕТСКОЙ НОМЕНКЛАТУРЫ	258
Садыков Т.С., Жакиянова А.Н. ҚАЗАҚТЫҢ АУЫЗША ТАРИХЫНЫҢ ҰЛТ ТАРИХЫН ЗЕРДЕЛЕУДЕГІ РӨЛІ	261
Сайлаубаева Н.Е. ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ӘСКЕРИ ӨНЕРІ	263
Сейтказина Қ.О., Тұрсынбек Ж.Қ. ҰЛЫ АҒАРТУШЫ ШОҚАН УӘЛИХАНОВ ӨМІРІНІҢ БЕЛЕСТЕРІ	266
Сейткалиев М.К., Буранбаев Р.Н. ИССЛЕДОВАНИЕ СВЯТИЛИЩ ПОЛУОСТРОВА ТУПКАРАГАН В 2015 ГОДУ	268
Сембаева Ә. ЕЖЕЛГІ ДӘУІРДЕГІ ҚАЗАҚСТАННЫҢ МӘДЕНИЕТІ	270
Сураганова З.К. НЕМАТЕРИАЛЬНОЕ КУЛЬТУРНОЕ НАСЛЕДИЕ КАЗАХСКОГО НАСЕЛЕНИЯ ЗАРУБЕЖНОГО АЛТАЯ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ	272
Сыздыкова А.М. ОРГАНИЗАЦИЯ ГОРНОГО ДЕЛА В ПРОШЛОМ И УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ	276

Сыздық С.Қ. ЖАҢА ДЕРЕКТЕРМЕН ЖҰМЫС ІСТЕУ ӘДІСТЕРІ	278
Танатарова Ж.Т., Кенжебаева С.Е. ИДЕЙНАЯ КОНСОЛИДАЦИЯ МУСУЛЬМАН В ДО-РЕВОЛЮЦИОННЫЙ ПЕРИОД	281
Тастекова Г.Б. 1920-шы ЖЫЛДАРЫ ҚАЗАҚ ЖЕРІ ШЕКАРАСЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН АНЫҚТАЛУЫ МӘСЕЛЕСІНІҢ ТАРИХНАМАСЫ	287
Ташагыл А., Акмадиева Г.П. ҚАЗАҚ ХАНДЫҒЫ ДИПЛОМАТИЯСЫНЫҢ ТАРИХЫ	290
Тлеугабұлов Д.Т., Свиридов А.Н. ТОПОГРАФИЯ ПОСЕЛЕНИЙ РАННЕГО ЖЕЛЕЗНОГО ВЕКА САРЫАРКИ	293
Төлеубаев Ә.Т., Жұматаев Р.С., Шагирбаев М.С. ШІЛІКТІ ҚОРЫМЫНДА 2016 Ж. ЖҮРГІЗІЛГЕН АРХЕОЛОГИЯЛЫҚ ЖҰМЫСТАРДЫҢ НӘТИЖЕЛЕРІ (бастапқы хабарлама)	297
Төлеубаев Ә.Т., Жұматаев Р.С., Шагирбаев М.С. АЛАКӨЛ АЙМАҒЫНДАҒЫ ОРТАҒАСЫРЛЫҚ ҚАЛА МӘДЕНИЕТІ	304
Тұлбасиева С.К. XIX-XX ҒАСЫРДЫҢ БАСЫ ҚАЗАҚ ҚОҒАМЫНДАҒЫ АЗАТТЫҚ ҚОЗҒАЛЫСТАР ЖАЙЫНДАҒЫ ОЙ-ПІКІРЛЕРДІҢ ДАМУЫ	308
Түлекова М.К. ЕГЕМЕНДІК ЖЫЛДАРДАҒЫ КӨШІ-ҚОН	312
Туменова Л.Е. XIX Ғ. ҒАЛЫМДАР, САЯХАТШЫЛАР, ЭТНОГРАФТАРДЫҢ БӨКЕЙ ХАНДЫҒЫ ТАРИХЫНЫНА ҚАТЫСТЫ ЗЕРТТЕУЛЕРІ	315
Зәкенұлы Т. ҚАЗАҚ МЕМЛЕКЕТТІЛІГІНІҢ АРҒЫ БАСТАУЛАРЫ	319
Үмітқалиев Ұ.Ұ. Ә.М. ОРАЗБАЕВТЫҢ ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖҮРГІЗГЕН ЗЕРТТЕУЛЕРІ	327
Хабдулина М.К. НОВЫЕ ПОДХОДЫ В ИЗУЧЕНИИ ПРОБЛЕМ РАННЕСРЕДНЕ-ВЕКОВОЙ АРХЕОЛОГИИ САРЫ-АРКИ	332
Шаймердинова Н.Г., Төребекова С.М. КӨНЕ ЖӘНЕ ОРТА ҒАСЫР ЕСКЕРТКІШТЕРІНДЕГІ КӨСЕМШЕ ФОРМАЛАРЫНЫҢ ДАМУЫ	335
Шаймуханова С.Д., Баймағамбетова Ж.М. ПРОБЛЕМА ОТНОШЕНИЯ КАЗАХСКОЙ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ К ВОССТАНИЮ 1916 ГОДА В СОВРЕМЕННОЙ ИСТОРИОГРАФИИ	338
Шахаман З.Б. ЭТНОДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В КОСТАНАЙСКОЙ ОБЛАСТИ (1999-2016 ГГ.): КРАТКИЙ ОБЗОР	340
Шойбекова А.С. РАҚЫМЖАН ҚОШҚАРБАЕВТЫҢ ЕРЛІГІ ТУРАЛЫ 1945-1960 ЖЫЛДАРДАҒЫ ПАЙЫМДАУЛАР	344
Шыныбеков Б.Ш. ДӘСТҮРЛІ ҚОҒАМДАҒЫ ТҮРМЫС-ТІРШІЛІКТЕГІ ҚАЗАҚ ҚЫЗДАРЫ МЕН ӘЙЕЛДЕРІНІҢ ОРНЫ	346
Ыбырайхан М.Ы. СІБІРЛІК КӨПЕС С.А. ПОПОВТЫҢ ОРТАЛЫҚ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ КЕН ЗАУЫТ ІСІ	350
СЕКЦИЯ – 2. ҰЛЫ ДАЛА ЕЛІ ЖӘНЕ Л.Н. ГУМИЛЕВТІҢ ЕУРАЗИЯЛЫҚ КӨЗҚАРАСТАРЫ / СТРАНА ВЕЛИКОЙ СТЕПИ И ЕВРАЗИЙСКИЕ ВЗГЛЯДЫ Л.Н. ГУМИЛЕВА	
Айтмағамбетов Д.Р. ҰЛЫ ДАЛА ЖӘНЕ Л.Н. ГУМИЛЕВТІҢ ЕУРАЗИЯЛЫҚ КӨЗҚАРАСЫ	354
Арапов Ж.М. ГУМИЛЕВТІҢ КӨШПЕЛІ ЖӘНЕ ТҮРКІ ХАЛЫҚТАР ТАРИХЫНА ЗЕРТТЕЛУ КӨЗҚАРАСЫ	356

Әлібек С.Н. Ә.Н.БӨКЕЙХАНОВ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ТҮРМЫСЫ МЕН МӘДЕНИЕТІН СИПАТТАУ	358
Байбулсинова А.С. ҰЛТ ЖОСПАРЫ – ҚАЗАҚСТАНДЫҚ АРМАНҒА БАСТАЙТЫН ЖОЛ	360
Байбулсинова А.С., Серикова Л.С. ҰЛЫ ДАЛА ТАРИХЫ: ЗАМАНАУИ ТАНЫМ	362
Бикенов А.Х. Л.Н.ГУМИЛЕВ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ КӨНЕ ТҮРІК ҚОҒАМЫНА ТӘН БІЛІК ИНСТИТУТТАРЫ	367
Болатұлы Нұржан «ҚАЗАҚ ЕЛІ САЯСАТЫ – ТЫНЫШТЫҚ ҒӘМ ТҮРАҚТЫЛЫҚ КЕПІЛІ: ТАРИХИ-ФИЛОСОФИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ»	370
Булкбаев С.Б., Алямова З.А. К ВОПРОСУ ВКЛАДЕ НОМАДОВ В МИРОВУЮ ЦИВИЛИЗАЦИЮ	373
Жақия М.Қ. КАРЛАГ - ҚАЗАҚТЫҢ ҚАСІРЕТІ ...	376
Искакова К.Ы., Елтай Ақтан Л.Н. ГУМИЛЕВТІҢ ПАССИОНАРЛЫҚ ИДЕЯСЫ МЕН ЭТНОГЕНЕЗ ТЕОРИЯСЫ ЭТНИКАЛЫҚ ТАРИХТЫ ЗЕРТТЕУДІҢ НЕГІЗІ РЕТІНДЕ	379
Кабылтаева С.К., Комарова Дамира ЕВРАЗИЙСКИЕ ИДЕИ ЛЬВА НИКОЛАЕВИЧА ГУМИЛЕВА И СОВРЕМЕННОСТЬ	382
Кала Н.С. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ТУРИЗМ САЛАСЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫНЫҢ ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ	384
Кенжебай Р.Н. Сейдахметова Г.Т. ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН АЙМАҒЫНДА ТУРИЗМ САЛАСЫН ДАМУДЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕРІ	386
Любичанковский А.В. ЭТНОЛОГИЧЕСКАЯ ДЕТЕРМИНАНТА ВОЗДЕЙСТВИЯ НА ВМЕЩАЮЩИЙ ЛАНДШАФТ В КОНТЕКСТЕ КОНЦЕПЦИИ ЭТНОГЕНЕЗА Л.Н. ГУМИЛЕВА	390
Номогоева В., Раднаева Э.Л. СТАНОВЛЕНИЕ БУРЯТСКОЙ НАУКИ В КОНТЕКСТЕ ЕВРАЗИЙСКОЙ ЦИВИЛИЗАЦИИ	392
Оловинцов А.Г. «ИГО» ИЛИ ТОЛЕРАНТНОСТЬ НА ПРИМЕРЕ СУЩНОСТИ КАСИМОВСКОГО ХАНСТВА В XV-XVII ВЕКАХ	396
Өмірбекова Ж. КӨШПЕЛІЛЕРДІҢ ЭТНОЭКОЛОГИЯЛЫҚ ДӘСТҮРЛЕРІНІҢ ЗЕРТТЕЛУ ДЕҢГЕЙІ	400
Пилипчук Я.В. ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА КАРЛУКСКОГО ДЖАБУЯТА	404
Radnaeva E., Talgatbek M., Dukenbaeva Z. AKZHAN AL - MASHANI IS A RESEACHER OF THE GREAT STEPPE CIVILIZATION	407
Рахимбекова А.К. ЭТИКА ДИАЛОГА МЕЖДУ НАРОДАМИ: НА ПРИМЕРЕ «ЛЕСА» И «СТЕПИ»	410
Сакенов Д.Ж. ЭТНОКУЛЬТУРНАЯ МОДЕЛЬ ГЕНДЕРНОГО ВОСПИТАНИЯ КАЗАХОВ	413
Серикова Л.С. ИСТОРИЯ СТАНОВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО СУВЕРЕНИТЕТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	417
Сыздықов С.М., Смағұлов Н.Б. КҮЛТЕГІН ЖАЗБАСЫНДАҒЫ ЕЖЕЛГІ ТҮРІКТЕРДІҢ «МӘҢГІ ЕЛ» САЯСИ МАНИФЕСТІ	419
Шалдарбекова А. К ВОПРОСУ О ГЕОГРАФИЧЕСКИХ И ХРОНОЛОГИЧЕСКИХ РАМКАХ ДРЕВНЕТЮРКСКОЙ ЦИВИЛИЗАЦИИ	426

на первое место они всегда ставили задачи региональные. С помощью мусульманской фракции в Думе, через решения мусульманских съездов, мусульманскую печать, организационные структуры эти деятели пытались широко распространить информацию о проблемах казахского общества, подключить к их решению всевозможные силы и инстанции. Немаловажно также и то, что в отличие ряда от других мусульманских этносов России, особенно центральноазиатского региона, в кочевых и полукочевых аулах Казахстана влияние ислама сказывалось главным образом в быту, обычаях и традициях и значительно менее – в сфере идеологии и политики. Особенно отчетливо это проявилось в 1905 - 1920 гг. Примером могут служить политические биографии одного из лидеров движения Алаш Д. Досмухамедова (1886-1938), В. Таначева и других казахских участников общероссийских мусульманских съездов, секретаря бюро мусульманской фракции IV Думы, затем главы Кокандской автономии М. Чокаева. Общественно-политическое движение религиозной направленности не получило в крае существенного развития, хотя именно казах Ш. Лапин был лидером «Шура-Исламия» в 1917 г. Мусульманские депутаты, как правило, пользовались особым авторитетом в своих губерниях и областях. Депутат Семиреченской области во II Думе М.М.Тынышпаев в 1917 году - член Туркестанского комитета Временного правительства Кокандской автономии, член Всеказахского Совета «Алаш-орды». А.Н.Букейханов, депутат I Думы в 1918 г. - председатель Всеказахского совета «Алаш-орды».

Деятельность мусульманской фракции отражала усложнение политической и социальной самоорганизации национальных регионов империи, влияла на ускорение движения народов по пути модернизации, представляя собой начало достаточно результативных попыток адаптации европейских политических моделей развития и принципов демократической организации политической жизни, парламентских приемов и демократических ценностей к национально-освободительному движению народа Казахстана в Российской империи начала XX века.

Список использованной литературы

1. Формы национального движения в современных государствах. Австро-Венгрия, Россия, Германия., СПб., 1910, с.597.
2. Букейхан А. Избранное. Тандамалы: Собрание сочинений.- Алматы: Олке, 2002. Кн.1.-248с.
3. Законодательные акты переходного времени 1904-1906 гг. Изд. 2-е, пересм. и доп., СПб., 1907, с.153.
4. РГИА, ф. 1544, оп.1, Д. 10, л. 243 об.
5. Государственная дума. Указатель к стенографическим отчетам. Второй созыв. 1907 год. СПб., 1907, с. 35-43.
6. Государственная дума. Второй созыв. Стенографические отчеты. 1907 год. Т. 1. СПб., 190, стб. 108.
7. Законодательные проекты и предложения Партии народной свободы 1905-1907гг., СПб., 1907, с. 7.
8. Государственная дума. Стенографические отчеты. Третий созыв. Сессия II Стенографические отчеты, ч.3. СПб., 1909, стб. 2588.
9. Пайпс Р. Русская революция, ч.1. М., 1994, с.200.
10. Государственная дума. Четвертый созыв. Сессия первая. Стенографические отчеты, ч.3. СПб., 1913, стб.1844-1846, 2529-2534.
11. Государственная дума. Четвертый созыв. Сессия 4. Стенографические отчеты. Пг., 1916, стб.10.
12. Цаликов А. Мусульманская фракция в Учредительном собрании. Речь на 2-ом Всероссийском Мусульманском съезде (1917 г.). Казань, 1917, с.15-16.
13. Койгелдиев М. Тутас Туркистан идеясы. - Алматы, 1997. - 52 б.
14. Каркаралинская петиция. / Сын Отечества, август 1905.

Тастекова Г.Б.

1920-ШЫ ЖЫЛДАРЫ ҚАЗАҚ ЖЕРІ ШЕКАРАСЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН АНЫҚТАЛУЫ МӘСЕЛЕСІНІҢ ТАРИХНАМАСЫ

Еліміздің мекендеген территориясының бір мемлекеттің құрамына топтастырылып, халықаралық сұраныстарға сай заңды толықтай тұңғыш бекуін XX ғасырдың 20-шы жылдары Қазақ

АКСР-ның құрылуымен байланыстыруға болады. Соңғы жылдары Қазақстан шекарасының жекелеген бөліктерінің қалыптасуы жөнінде жазылып, көпшіліктің назарына ұсынылуда. Соған қарамастан осы бағыттағы ғылыми-зерттеу жұмыстарын тереңдете жүргізіп, Қазақстан Республикасы мемлекеттік шекарасының қалыптасуы мен оны көрші елдермен шешілу барысын айқындай түсуіміз қажет.

Еліміздің шекараларының зерттелуіне бағытталған еңбектерді екі топқа бөлуге болады: кенестік уақытында шығарылған еңбектер және тәуелсіз Қазақстан шекарасының қалыптасуын зерттеуге бағытталған еңбектер, жалпы алғанда Кеңес Одағы дәуіріндегі, бүгінгі Қазақстан мен ТМД республикаларындағы және шетелдегі ғалымдар тарапынан жазылған еңбектер болып табылады.

Қарастырып отырған мәселеміз бастау алатын XX ғасырдың 20 жылдары қазан төңкерісінен кейін жер мәселесіне көңіл бөле бастаған кездегі ұлт зияларының қазақ жерін бір мемлекеттің құрамына біріктіру және ұлттық мемлекет құру жөніндегі ұсыныстарды, республикалардың шекарасын анықтау жөніндегі ойлары мен атқарған жұмыстарына арналған Т. Шонанұлының, Ә. Бөкейхановтың, А. Байтұрсыновтың, С. Қожановтың және т.б. еңбектерін атап өтуге болады.

Т.Шонанұлы мұраларының ішінде жер мәселесіне байланысты жазылған еңбегі өте құнды. Ғалым «Қазақ жері мәселесінің тарихы» атты зерттеуін (Қызылорда-Ташкент, 1926 жыл) жазбастан бұрын, аталған тақырып бойынша 1923-1924 жылдар аралығында «Қызыл Қазақстан» журналында бірнеше мақалалар жариялаған болатын. Зерттеуші еңбегін отандық ғылымымыздың 20-шы жылдардағы белесі десек қателеспейміз. Ол Ресей ғылымының зерттеу шарттарын жақсы меңгеріп, тарихи зерттеулермен ғылыми жинақтар, құжаттар топтамасын сауатты пайдаланған. Зерттеуші ғалым О.Мұқатова Т.Шонанұлы еңбегін Кеңестік дәуірдің 20-30 жылдарындағы қоныстандыру саясатына байланысты жазылған Ғ.Тоғжанов, С.Асфендияров, С.П.Щецов, П.П.Галузо, Е.Федоров, Т.Рысқұлов, С.Садуақасов сияқты авторлардың құнды еңбектерінің қатарына қосып қарастырып, жер мәселесіне байланысты жазылған ойларын көрсетіп өтсе, ал зерттеуші Ү.Ысмағұлов ғалымның аталған монографиясын қазақ жері мәселесі тарихындағы жазылған еңбектер ішіндегі баға жетпес сый ретінде көрсетіп, Телжан еңбегінің әлі де болса толық бағаланбай жатқандығын атап өтеді.

Т. Шонанұлы алғашқылардың бірі болып зерттеген профессор Әбу Тәкенов пен Бейсенбай Байғалиев болды. Ізденуші Г. Жүгенбаеваның жәрдемімен олар 1995 жылы «Қазақ жері мәселесінің тарихы» деген ғалымның зерттеуін «Жер тағдыры - ел тағдыры» деген атпен, арнайы ғылыми түсініктемелермен оқырмандарға ұсынды. «Жер тағдыры – ел тағдыры» еңбегінде Т. Шонанұлы патша өкіметінің қазақ халқынан неше жер десятиналардың алынуы жөнінде, жерді қалай пайдаланылуы жөнінде объективті жазған [1]. Ел қамын ойлаған Т. Шонанұлы өзі көзбен көрген жағдайды шынайы сипаттады.

Сонымен қатар, қазақ жерлерінің бір республика құрамына біріктірілуі жөнінде жазған М.П. Малышеваны, К.Р. Аманжоловты жатқызуға болады [2, 3]. Ресей ғалымы М. Малышеваның «Национально-территориальное размежевание Сибири и Казахстана (1919-1922гг.)» деген арнайы ғылыми зерттеуінде Қыррревком мен Сібрревкомның қызметі, олардың арасындағы Қазақстанның солтүстік, шығыс жерлері үшін болған тартыстар, осы мәселеде қазақ зиялыларының атқарған жұмыстары, Қазақстан мен Сібірде жүргізілген ұлттық-территориялық межелеудің нәтижесі тың деректердің негізінде талданған [2].

Қазақстанның территориялық тұтастығын қалпына келтіру Семей аймағы жайлы З. Мұқатаева қалам тартты, Семей аумағын Қазақстан құрамына қосу оңай болған жоқ, осы туралы З. Мұқатаева «Семейдің әкімшілік-аумақтық құрылымы (1919-1939 жж.)» атты еңбегі жақсы мәлімет береді [4]. Осы зерттеуінде Семей аумағындағы ұлттық құрамы, қала халқының қозғалысы, қала халқының орналасуы жайлы кестелер келтірілген. Семей губерниясы ресми түрде 1921 жылы мамыр айында Қазақстанға қосылғанымен, іс жүзінде шекара мәселесіндегі даулар 1922 жылы жүріп жатады. Соның біреуіне тоқталсақ, Ресей өз тарапынан Павлодар уезіндегі Тұзды көлдер ауданын әкімшілік жағынан Қырреспубликаға қарағанымен, шаруашылыққа пайдалану жағынан Сібрревкомның қарамағында қалады деп, 1922 жылы 12 қаңтардағы қаулысында өз пайдаларына шешеді. Мәскеуден келген мына жеделхат осы мәселеге соңғы нүкте қойғандай. Онда «ВЦИК-тің 12 және 26 қаңтарындағы қаулысына сәйкес Павлодар уезіндегі Тұзды көлдер ауданы шаруашылық және әкімшілік жағынан да Есіл көл станциясы да Қырғыз Республикасының иелігінде қалдырылды» делінген. Өкінішке орай, Қазақстанның құрамына кештетіп қосылған қос губернияның ұлттық-мемлекеттік межелеу кезінде тартысты тағдыры туралы кеңес дәуіріндегі бірде бір оқулықта немесе монографияларда айтылмайды.

Шекара тарихының жекелеген мәселелеріне қалам тартып жүрген тарихшылар қатарына М.

Мұқанов, Д. Аманжолова, З. Шарафутдинов, М. Қозыбаев, Т. Омарбеков, М. Тәтімов, Б. Ермұқановтарды жатқызуға болады [5-12]. Ғалымдар Ресейдің отарлау саясаты, территориялық тұтастықты қалыптастыруда орталықтың жүргізген саясаты, оған ішкі және сыртқы факторлардың әсері, халықтың қоныс аударуы мен олардың көлемі жөнінде зерттеулер жүргізіп, шекара тарихына тікелей және жанама қатысы бар мәселелерді қарастырады. З. Шарафутдиновтың «Қазақ жерін нақтылау жұмыстары» деген зерттеуінде патшалық Ресей уақытындағы қазақтардан алған жерлердің қайтып алынуы, жердің мөлшері жайлы, Қазақ АКСР-ның ережелері мен декреттері, жер-су реформасы жайлы көп мәлімет береді [7]. Жер-су реформасы нәтижесінде қазақ жері барынша айқындалып, орыс поселкілері мен хуторлары тартып алынып, олардың орнына шаруа қожалықтары құрылады.

Сонымен қатар Қазақстанға қандай жердің тиесілі жөнінде А.И. Солженицын қалам тартты. Өзінің «Как нам обустроить Россию» деген еңбегінде реформатор-жазушы: «Парасатсыз коммунистер» жарылқаған бұл халық олар қалай болса солай бөліп берген территорияны алған: көшпенділер табыны жылына бір рет жүріп өткен жердің бәрі Қазақстан. Қазақстан оңтүстік Сібірден, оңтүстік Орал өңірінен және сол кезден бері орыстар, тұтқындалғандар, қоныс аударылған халықтар түлеткен және құрылыс көтерген орталық елсіз далалардан тұрады. Бөлінсе, тәңір алдынан жарылқасын. Бірақ республиканың оңтүстік жіңішке орамын ғана қамтысын. Бәрі де: «Жайшылықта бәрі дос, басыңа іс түскенде бірі жоқ» деген мақалдағыдай [13]. Оған жауабын Манап Қозыбаев өз «Тарих зердесі» еңбегінде «Егеменді мемлекет ретіндегі Қазақ ССР-нің территориялық тұтастығы тұғырнамасының теориялық-методологиялық аспектілері» атты мақаласында береді [9]. Ғалым территориялық тұтастық мәселесін тарихилық принцип негізінде шешуді көздеген.

Қазақстан мен Орталық Азия республикаларында жүргізілген ұлттық-территориялық межелеу тақырыбына байланысты кеңес дәуірінде біраз еңбектер жарық көрді. Олар зерттеу жұмысында межелеуге берілген бағасына сай екі топқа бөлініп қарастырылды. Бірінші топқа межелеу шараларының түріктестес халықтарының басын біріктіруге қарсы бағытталғанын дәлелдеп, коммунистік партия мен Кеңес үкіметінің шовинистік саясатының көрінісі ретінде бағалаған еңбектерді жатқызуға болады. Бұл жерде, мәселен Т. Рысқұлов, Г. Сафаров, Ф. Ходжаев, М. Шоқай еңбектерін атап өту қажет [14-18].

Өз еңбегінде Т. Рысқұлов түрік бірлігі идеясының қалыптасуының алғы шарты ретінде XX ғасырдың басында Қазақстан мен Орталық Азия және басқадай түрік тектес халықтар мекендеген мемлекетте өрістеген ұлт-азаттық қозғалыстар, әр түрлі партиялар мен ұлт мүддесі үшін күрескен қайраткерлердің Кеңес Одағының Коммунистік партиясы мен Кеңес үкіметінің жүргізе бастаған шовинистік саясатына қарсы, түрік тектес халықтардың басын біріктіру үшін жүргізген күресіне талдау жасады [14].

Межелеу саясатының мәнін жете түсінген қайраткерлер қатарына М. Шоқайды атауға болады. Ол: «Түркістанды бұлайша бірнеше дербес мемлекеттік құрылымға жасанды түрде және күштеп бөлшектеу Кеңес үкіметіне біріншіден, Кеңес туы астында болса да түркістандық түркілердің өздерінің ұлттық-саяси біртұтастығын нығайтуға ұмтылысына қарсы күресу үшін, екіншіден большевиктік, яки сталиндік анықтама бойынша «аты жөнінен ғана ұлттық, ішкі мазмұны бойынша интернационалдық және социалистік ұлт саясатын» табысты енгізу үшін керек болды, іс жүзінде большевиктер өздерінің Түркістандағы ұлт саясатына ескі орыс отаршыл империализмі саясаты мақсатын, дәлелдеп айтқанда орыс билігін құруды көздеді» деп, оның астарын әшкерелеп берді [18]. М. Шоқай біртұтас Түркістан идеясын жүзеге асыру үшін Ресей думасының мәжілістерінде Түркістан автономиясын құру, сол арқылы түрік халықтарының азаттыққа қол жеткізуін қамтамасыз ету, уақытша үкіметтің жанынан Түркістан істері жөніндегі Комиссариат құру, Түркістандағы орыс әскерлерін татар-башқұрт әскерлерімен алмастыру, болашақты өз армиясын құру идеясын көтереді.

Екінші топқа межелеудің нәтижесінде әрбір ұлт өз теңдігін алып тәуелсіз мемлекет құрды, артта қалған жүздік халықтар Кеңес Одағының құрамындағы дамыған елдер қатарына қосылуына жол ашылды, межелеу саясаты коммунистік партияның интернационалдық ұлт саясатының нәтижесі деп, оны марксистік-лениндік идеология, партиялық, таптық принциптер негізінде бағалаған еңбектерді жатқызуға болады. Олардың қатарындағы 20-30 жылдары аталмыш тақырыпқа қалам тартқан А.А. Гордиенко, М. Немченко, К.Е. Житов, В.Я. Непомнин және т.б ғалымдардың еңбектеріне талдау жасалынды [19-21].

Орталық Азияда жүргізілген ұлттық-территориялық межелеудің нәтижесіне алғашқы ғылыми пікірлер XX ғасырдың 20-шы жылдарының орта тұсынан бастау алады. Орыс шығыстанушысы В.В. Бартольдтың Орталық Азиядағы ұлттық-территориялық межелеудің нәтижесі бойынша жасалған тәуелсіз сараптамасы зерттеуімізде қарастырып отырған мәселені тереңірек түсінуге мүмкіндік әпереді.

Ғалым бұл еңбегінде Орталық Азияны ұлттық принцип бойынша саяси-әкімшілік бөлігін бөлшектеуге қарсылық білдіре отырып, тарих ғылымын идеологияландыруды қатал сынға алады [22].

Қазақстан мен Орталық Азия республикаларында жүргізілген ұлттық территориялық межелеу саясатына қатысты алғашқы арнайы ғылыми зерттеу белгілі тарихшы, академик А. Нүсіпбековтің еңбегі. Автор өз «Объединение казахских земель в Казахской советской социалистической республике» атты зерттеуінде 1922 жылдан бастап әр республика өкілдерінен тұратын комиссиялардың жұмысын, 1924 жылғы ұлттық межелеу барысын, жаңадан қандай республикалардың құрылғандығын және межелеудің нәтижесінде Қазақ АКСР-інің құрамына қандай жерлер қосылғандығын мүмкіндігінше объективті түрде көрсетуге тырысқан [23].

Қазақ елінің көршілес мемлекеттермен шекарасының қалыптасу тарихы кеңестік кезеңде арақидік зерттелді. Онда негізінен Орталық Азия республикаларында болған ұлттық-территориялық межелеу саясатына, автономиялық немесе одақтық республикалардың әкімшілік шекаралары мен бөліністерде кеңестік идеология шеңберінде көңіл бөлінді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Шонанұлы Т. Жер тағдыры – ел тағдыры. – Алматы: Санат, 1995. – 224 бб.
2. Малышева М.П. Национально-территориальное размежевание Сибири и Казахстана (1919-1922 жж.). – Семей, 1999. 266 б.
3. Аманжолов К.Р. Түркі халықтарының тарихы. 3-кітап. (XVIII ғ. екінші жартысынан XX ғ. бірінші ширегіне дейін). – Алматы: Білім, 2005. – 252-277 бб.
4. Мұқатаева З. Семейдің әкімшілік-аумақтық құрылымы (1919-1939 жж.) // Қазақ тарихы. – 2002. – №2. 50-53 бб.
5. Мұқанов М.С. Қазақ жерінің тарихы. – Алматы: Атамұра, 1994. – 80 б.
6. Аманжолова Д. А. Казахский автономизм и Россия. История движения Алаш. – Москва: АИРО-XX, 1994. – 94-216 бб.
7. Шарафутдинов З. Қазақ жерін нақтылау жұмыстары. // Қазақ тарихы. – 2001. – №4. – 45-48 бб.
8. Шарафутдинов З. Қазақ жері қалай қайтарылды? // Қазақ тарихы. – 2003. - №1. – 43-45 бб.
9. Қозыбаев М.Қ. Тарих зердесі. – Алматы: Ғылым, 1998. – 180-192 бб.
10. Омарбеков Т. 20-30 жылдардағы Қазақстан қасіреті. – Алматы: Санат, 1997. - 320 б.
11. Тәтімов М.Б. Қазақ әлемі (Қазақтың саны қанша? Қазақ қашан, қайдан қуылған, қырылған және атылған?). Алматы: Атамұра-Қазақстан, 1993. 160 б.
12. Ирмуханов Б.Б. Казахстан: историко-публицистический взгляд. Алматы: Өлке, 1996. 232 б.
13. Солженицын А.И. Как нам обустроить Россию (Посильные соображения). // Брошюра к газете «Комсомольская правда» от 18 сентября 1990 г.
14. Рыскулов Т. Новый Туркестан. – Ташкент: Туркгосиздат, 1923. – 134 б.
15. Сафаров Г. Колониальная революция. Опыт Туркестана. – М.:Госиздат, 1921. – 147 б.
16. Ходжаев Ф. К истории революции в Бухаре и национального размежевания Средней Азии. – Ташкент, 1926. – 77 б.
17. Шоқай М. Түркістанның қилы тағдыры. А.: Жалын, 1992. – 184 б.
18. Шоқай М. Туркестан под властью Советов. А.: Айқап, 1993. – 160 б.
19. Гордиенко А.А. Создание Советской национальной государственности в Средней Азии. – М.: Госюриздат, 1961 – 248 б.
20. Немченко М. Национальное размежевание Средней Азии. – М., 1925. -28 б.
21. Житов К.Е., Непомнин В.Я. От колониального рабства к социализму. – Ташкент, 1939. – 124 б.
22. Бартольд В.В. О национальном размежевании в средней Азии.// Восток. – 1991. - №5. 123-131 бб.
23. Нусупбеков А.Н. Объединение казахских земель в Казахской советской социалистической республике. – Алма-Ата: АН КазССР, 1953. – 98 б.

Ташагыл А., Акмадиева Г.П.

ҚАЗАҚ ХАНДЫҒЫ ДИПЛОМАТИЯСЫНЫҢ ТАРИХЫ

XX ғасырдың соңында Қазақ ССР советтік державаның құрамдас бөлігі ретінде өмір сүруін тоқтатып, тәуелсіз мемлекетке айналды. Жаңа тарихи сахнаға шығу жолында өзінің әлемдік жүйеге кіру процесін саяси және экономикалық, ғылым және білім салаларынан іздей бастады. Тәуелсіз Қазақстан